

AERE PERENNIVS

Verslagen en Mededelingen uit het
Medisch-Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit

No. 16 - 17 – Juli - Oktober 1974

Uitgave van het

Medisch-Encyclopaedisch Instituut

van de Vrije Universiteit

van der Boechorststraat 7

Amsterdam - Z

T. 020 - 48 27 02

Redactie: Prof. Dr. G.A. Lindeboom

**Inzendingen voor Aere Perennius
worden gaarne ingewacht aan het
redactie-sekretariaat p/a
Medisch-Encyclopaedisch Instituut V.U.**

A E R E P E R E N N I U S

Verslagen en mededelingen uit
het Medisch—Encyclopaedisch Instituut
van de Vrije Universiteit

No. 16 - 17

juli - oktober 1974

MAATSCHAPPIJ TOT REDDING VAN DRENKELINGEN

door

D.J.B. Ringoir

In de tweede helft van de 18e eeuw werden tal van verenigingen, maatschappijen en genootschappen gesticht, zoals in 1752 de Hollandse Maatschappij voor Wetenschappen, in 1766 de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, en in 1784 de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. Vele van deze instellingen haalden de 20e eeuw niet, zoals bijvoorbeeld Felix Meritus. Moeilijk was de Franse tijd, waardoor veel kapitaal van de verenigingen, maar ook van de vele hofjes, verloren ging, en ook de tweede helft van de 19e eeuw, toen een soort malaise-geest heerste.

De Maatschappij tot redding van Drenkelingen heeft dit alles overleefd, en vierde in 1967 haar 200-jarig bestaan. Er verscheen een prachtig geïllustreerd boekje "Grepes uit twee eeuwen geschiedenis van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen" van de hand van de huidige secretaris H.Th. de Booy. Op de omslag prijkt een foto van het kantoor van de Maatschappij.*

Zin voor historie heeft de Maatschappij altijd wel gehad. Bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan werd door haar in druk uitgegeven een "Berigt van hare lotgevallen tot op dien tijd" samengesteld door bestuurslid Prof. A. Bonn. Op 24 oktober 1817 droeg Mr. P.A. Brugmans een verslag voor betreffende de Maatschappij in de Walenkerk te Amsterdam, in tegenwoordigheid van koning Willem I en vele autoriteiten.

In 1834 besloten de Directeuren tot de uitgave van de "Gedenkschriften der Maatschappij in tabelarischen vorm" - een kort overzicht. Dr. J.A. Kool schreef in 1854 een werk getiteld "Geschiedkundige beschouwing van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen". Van deze uitgave werden in het Frans vertaalde exemplaren aangeboden aan alle gekroonde hoofden in Europa, en alle wetenschappelijke genootschappen.

* Rokin 114 te Amsterdam.

Het eeuwfeest werd echter gevierd met een maaltijd in het Amstel-hotel. Dr. J.A. Kool bood een verbeterde uitgave van zijn boek aan de Maatschappij aan, maar het bestuur liet dat niet drukken. Bij het 150-jarig bestaan in 1917 gaf men voor het eerst niet aan de secretaris, maar aan Dr. H. Bitter opdracht een geschiedkundig overzicht te schrijven. De Maatschappij beschikt over een eigen archief waarin zeer veel bewaard is gebleven van de brieven, notulen etc. die het lot van de Maatschappij tot heden toe bepaalden. Een vergelijk tussen de uitgave bij het 150-jarig bestaan en die bij het 200-jarig bestaan laat zien dat de aandacht voor de historie nu op andere terreinen valt dan 50 jaar geleden. Toen probeerde men zo volledig mogelijk te zijn in het opsommen van allerlei feiten. Nu probeert men meer deze feiten te plaatsen in het licht van de tijd waarin deze ontstonden en neemt men met minder feiten genoegen. "Schade für die Tatsachen", maar er spreekt wel een grote ijver uit om oude archieven te raadplegen. De gedenkschriften van de Maatschappij hebben er toe bijgedragen dat in andere landen soortgelijke instituten werden gesticht. Een voorbeeld van de rol van het hollandse initiatief blijkt uit het volgende: De franse medicus Pia, die in 1772 te Parijs het "Etablissement en faveur des noyés" oprichtte schreef: "Les Hollandais nous en ont donné l'exemple, nous les avons imités".

In Engeland stichtte men in 1774 de "Society for the recovering of persons, apparently drowned". Deze vereniging werd later herdoopt in "Humane society" en enkele jaren later in "Royal Humane Society". In 1786 schonk Alexander Johnson, een van de stimulators, een fraaie zilveren legpenning aan de Maatschappij met de inscriptie: "In honour of the original institution for restoring life and founded in Amsterdam 1767".

De Maatschappij tot Redding van Drenkelingen stelde en stelt zich tot doel het voorkomen van verdrinking door betere beveiliging van de wallekant aan te bevelen, advies hoe te handelen bij een drenkeling, de reanimatie, beloning voor het bijbrengen van een schijn-dode, het beschikbaar stellen van hulpmiddelen. Het is dus een passieve taak. Het redden van de drenkeling zelf wordt aan anderen overgelaten zoals aan de leden van de Nederlandse Bond tot het redden van Drenkelingen, opgericht in 1917. De Maatschappij verleent wel financiële steun aan de Nederlandse Bond, evenals aan het Oranje Kruis dat zich bezig houdt met het geven van E.H.B.O. - cursussen.

Over de geschiedenis van de reanimatie van drenkelingen zou een boek vol te schrijven zijn - zoals reeds werd gedaan door P.V. Karpovich: "Adventures in artificial expiration". Dikwijls wordt 2 Koningen 4: 32 - 35 aangehaald als voorbeeld van geslaagde mond op mond beademing.

Karpovich zegt in zijn boek dat de baard van de profeet die zich over de jongen had uitgestrekt de neus van de Sunamitische jongen wel zal hebben geprikkeld. Na zevenmaal niezen deed de jongen zijn ogen open. Is dit misschien de reden waarom de Engelsen "God bless You" zeggen als iemand niest? vraagt Karpovich zich af.

In de tijd van Ramses II was het de gewoonte een schijndode drenkeling onderste boven te houden. Op een relief voorstellende de slag bij Kadisk (1237 v. Christus) is dit duidelijk afgebeeld. Vesalius blies met een rietje via een tracheotomie een hond weer het leven in.

De eerste geslaagde reanimatie van een mens door luchtinblazing geschiedde door de Britse arts William Tossach in 1732 bij een bewusteloze mijnwerker. John Hunter ontwierp een reanimatie toestel met blaasbalgen om lucht in de longen te blazen en er weer uit te zuigen. De Nederlander M. van Marum stelde in 1793 de Maatschappij voor een door hem vervaardigde blaasbalg voor het inblazen van "gedephlogiseerde" lucht (zuurstof) in gebruik te nemen. Men was echter huiverig om deze methode in te voeren.

Velerlei methoden voor reanimatie waren in gebruik, waaronder nogal afschrikwekkende, zoals het branden van het slachtoffer met een hete staaf ijzer, of hard in de oren schreeuwen, desnoods het gebruik van een trompet; braakmiddelen, lavementen, elektrische schokken, aanbrengen van "Spaansche vliegen", een zachte geseling met brandnetels, etc.

Van 24 augustus 1767 tot en met 1813 heeft de Maatschappij 1929 beloningen toegekend voor reanimatie. Wrijven en warmen paste men in 74 % van de gevallen toe, tabaksrook klisteer 36 %, prikkelen in de neus 24 %, aderlaten 20 %, schudden, bij de benen ophangen of over een ton rollen 19 %, ingieten van jenever of toedienen van een braakmiddel 10 %, inblazen van lucht door mond of neus 13 %, lavement 4 %, koesteren (dus natuurlijke warmte van een ander mens) 3 %.

In het begin van de 19e eeuw geraakte het gebruik van de tabaksrook klisteer steeds meer in onbruik, maar in 1837 werden nog 60 kistjes met reanimatie attributen, waaronder de tabaksrook klisteer geplaatst bij de Amsterdamse apotheken. De kistjes bevatten in 1837 flesjes met brandewijn, zout aqua menth.pip., aether sulf.alc., ammonia liquida, pulvis rad.ipecac. en tart.emeticus; benevens een tabaksdoos, een paar borstels, een tabaksblaasbalg met canule, een lavementspuit, een paar wollen handschoenen of wanten, een laatband met windsels, een vuurslag met zwam en steen, een spons, een schaar, een mes, een spatel, een lancet en enige penneveren. Deze kistjes werden

eerst in 1913 afgevoerd, toen de manuele kunstmatige ademhaling meer en meer werd ingevoerd. De tabaksrook klisteer wordt in 1866 niet meer genoemd als methode om de levensgeesten op te wekken.

Wat zag men nu in die tabaksrook klisteer, om daarmee de levensgeesten op te wekken ?

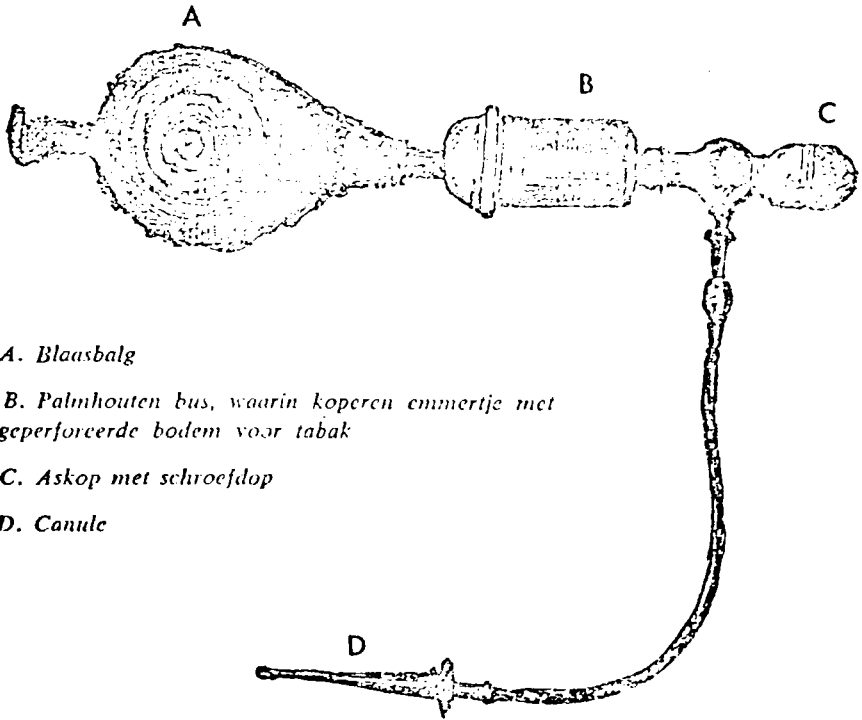
Ir. R.A. Gorter schreef in 1953 een boekje over de tabaksrook klisteer, een uitgave van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen. Vele schrijvers menen dat de Europeanen van de Indianen het roken van tabak hebben overgenomen zowel als genotmiddel en als therapeuticum.

In Frankrijk verscheen in 1762 de door de Academie van Besançon bekroonde studie van de Franse Medicus Isnard: "Cri de l'humanité en faveur des personnes noyés ou moyens faciles pour les rappeler à la vie". Isnard's methode kwam neer op het wrijven met warme doeken, het prikkelen van de keel met een veer, of prikkelende stoffen in de mond brengen om het braken op te wekken en voorts - dat was iets nieuws - tabaksrook in de ingewanden te blazen. De tabaksklisteer had zijn intrede gedaan ! Volgens Van Engelen moest een klisteerpijpe voor tabaksrook, "door Musschenbroek tot grote volmaaktheid gebracht", tot het instrumentarium van iedere heelmeeester behoren. In de hal van het gebouw van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen bevindt zich een aantrekkelijke uitstalling van reddingsmiddelen. In de vitrines is de tabaksklisteerpijp in verscheidene vormen aanwezig. Ook in het tabacologisch Museum, Amstel 57 alhier bevindt zich nog een exemplaar. Een afbeelding van een van de soorten treft U aan op pagina 67.

Dat de methode van Isnard algemeen bekend raakte en vooral het tabaksklisteer sterk tot de verbeelding sprak blijkt uit hetgeen Jacob Bicker Raye, de 18e eeuwse chroniqueur, op pagina 360 van zijn "Notitie van het Merkwaardigste meyn bekend" over de "niwe manier" schrijft:

" 1769 25 Februarie Viel een Meydt op de Flueele Burgwal met het scheppen van een emmer Waater in de Burgwal, sij raakte door de vaart also sij met het hoofd voor uyt schoot ten eersten in de midden en sonk na de grondt.

Men hat seer lang werk om een schuyt die onder de varkenssluys lag te krijgen so dat wel een groot quartier verliep en sij weder met een haak van de gront gehaalt was en wier voor dood in huys gebracht dog men apliseerde voort die niwe manier om haar van agtere Tabaks Clisteer te sette haar voort so veel verwarmde als men kon en vervolgens in een warm bet ley, 't geene van dat Effekt was dat sij binne twee uren volkomen herstelt was".

A. Blaasbalg

B. Palmhouten bus, waarin koperen emmertje met geperforeerde bodem voor tabak

C. Askop met schroefdop

D. Canule

De blaasbalg tabaksklisteer van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen (1774)

Beschouwingen over de werking van tabaksrook komt men veel tegen in de literatuur van de 18e eeuw. Een van de duidelijkste is van Johann Gottlieb Schaeffer uit 1757. Hij destilleerde tabak en ging na welke stoffen ontstonden. Het meest werkzame bestanddeel is een vluchtig alcalisch zout: "Het is een alcali, dus het zal zuren opnemen, slijmachtige sappen verdelen en verdunnen en door het veroorzaken van scheurende steken de zenuwdelen tot een krachtig stotende en trillende beweging aandrijven en tevens de vrije circulatie der sappen herstellen. Tevens heeft rook een narcotiserende en pijnstillende werking, verwarmt tevens de darmen en het lijf en werkt als braakmiddel. De tabaksrook doet volgens anderen bovendien de spieren zich samen trekken, die van de onderbuik en het middenrif, zodat de borst weder open is".

Deze opvatting past volledig in de 18e eeuw toen vele onderzoekers een soort semi-Cartesianisme aanhingen.

In de 19e eeuw begon de tabaksrook klisteer terrein te verliezen aan andere reanimatie methoden. In Engeland deed Brodie, de latere Sir Benjamin, in 1811 proeven op dieren met tabaksrook die hij in de einddarm inbracht. Zijn conclusie was dat tabak alleen maar schadelijk werkt. Hij verklaarde zich voorstander van lucht insufflatie.

Merkwaardig genoeg bleef in Nederland de tabaksrook klisteer nog lang in gebruik en beleefde een opleving van ca. 1830 - 1840. Deze opleving was te wijten aan de medicus J.A. Kool, bestuurder van de Maatschappij.

De Royal Humane Society schafte in 1814 de tabaksrook klisteer af. Als troost mag genoemd worden dat in Frankrijk tot 1874 aan toe nog steeds zulke toestellen gemaakt werden.

De mond op mond beademings methode en de lucht-insufflatie methode kende vele ups and downs, om tenslotte na de 2e wereldoorlog de favoriete reanimatie methode te worden.

Tussen de "Observatie van Meester François Jas" in het Amsterdamse Gemeente-archief (R.A.640-f) vond ik een afschrift van een rapport aan den Hooft-Officier, waarvan de eerste zinnen mijn verwondering wekten.

"Den Weledelgestrengen Heer Mr. W.G. Dedel, Schout en Hooft-Officier, wordt door mij onderschrevene verwittigt, dezen morgen de klokke 1/2 8 uren sag ik een menigte volks aen de levendige zijde van de Lelygragt tusschen de Keysers- en Heregragt aen de kant van het water vergadert, waar bij mij verwoegende, ik een jongeling ten delen sag opgehaalt, hebbende een Touw om zijn regter arm, het welk (hij inmiddels gedeeltelijk in het water blijvende hangen) aen een boom vastgemaakt wierdt, ik versogt de Omstanders hem op de wal te halen, dog hier kantten sig zommige tegen, dog vragende wie mij dan tot dit werk wilde helpen, was er een jongeling, die met mij den Elendigen uyt het water optoog".

Tot zover de aanhef van dit rapport van 16 Januari 1770. Twee dingen trekken dadelijk onze aandacht: De drenkeling is niet uit het water opgehaald, maar met een stuk touw aan een boom vastgebonden en de omstanders voelen er niets voor om de jonge man uit het water te halen.

Men moet ver terug gaan in de geschiedenis om deze wonderlijke gang van zaken te verklaren. In het gedenkboekje van de Maatschappij

tot Redding van Drenkelingen, uitgegeven ter gelegenheid van haar 200-jarig bestaan, lezen we dat Maria van Bourgondie in een ordonantie van 1476 bepaalde, dat men een drenkeling wel uit het water mocht trekken, maar indien de levensgeesten waren geweken, men hem met de voeten in het water moest laten liggen. Vervoer was eerst toegestaan nadat een gerechtsdienaar het lijk had geschouwd. Op overtreding stond een boete van 60 pond. Leken kunnen niet vaststellen of de levensgeesten al dan niet geweken zijn; gezien de bedreiging met een zeer zware boete is het te begrijpen, dat men een schijn-dode drenkeling dus maar met de voeten in het water liet liggen.

Weliswaar verklaarde in 1507 Graaf Hendrik van Stolberg, Stadhouders van Friesland, dat het niet alleen veroorloofd werd, maar dat het zelfs werd aanbevolen drenkelingen ook als ze geen teken van leven meer gaven in huis op te nemen en hulp te verlenen; maar in een andere keur van twee eeuwen later (1722 Land van Putten) wordt weer gezegd, dat men een drenkeling niet geheel uit het water mocht trekken alvorens deze door Schout en Schepenen was geschouwd, ten einde vast te stellen of het slachtoffer tengevolge van moord of zelfmoord om het leven was gekomen.

Het was de Baljuw van Amstelland, Mr. Andries Calkoen, die in een publicatie van 7 October 1766 zijn onderhorigen beval drenkelingen "zo bij dezen geen uyerlijke Wonden of teekenen van zekere Dood bespeurd worden, uit het Water te halen en in Huys te brengen, zijnde men echter gehouden, wanneer de hulpmiddelen van geen effect zijn geweest, daar van aanstonds kennis te geven aan de Baljuw, met bijvoeging van tijd en plaats waar de Drenkeling opgehaald is geworden".

In een advertissement volgende op deze bekendmaking werd aangegeven hoe men volgens advies van verscheidene "Voorname doktoren" hulp aan schijndode drenkelingen moest verlenen:

1. verwarming voor een groot vuur
2. met een blaasbalg door het fundament de darm opblazen, of bij afwezigheid van een blaasbalg door een tabakspijp of messchede waarvan de punt is afgesneden
3. buik en borst wrijven met wollen lappen of borstels
4. aderlaten
5. het hoofd wrijven met geest van ammoniak, zout of brandewijn en ook deze onder de neus houden.

P U B L I C A T I E.

Die Wel Edele Gestrenge Heer BAILLUW van Amsteland en SCHEEPENEN van de respectiebe Districten in Amstelland, vernomen hebbende / dat door een verkeerd begrip van de ordres omtrend Drenkelingen gestatueerd / verscheide ongelukkige Menschen / die eenige tyd onder het Water hebben gelegen / in plaatte van geholpen te worden / alleenlyk op de Wal werden gehaald / met de beenen in het Water blyvende hangen / waar door alle hoop tot reddinge benomen word; Dorn te wecten / dat het een iegelyk by staat / diergelyke Menschen / wanneer aan deselven gene uiterlyke Wonden / of teekenen van een zekere Dood bespeurd worden / uit het Water te haalen / en in Huys te brengen; zynde men echter gehouden / wanneer de hulpmiddelen van geen effect syn geweest / daer van aanspends kennis te te geeven aan den Wel Edele Gestrengen Heer BAILLUW van Amstelland, syn Wel Ed: Gestrenge STEDEHOUDER, of aan SCHEEPENEN van het district / met byvoeging van tyd en plaats / waer de Drenkeling gebonden en opgethaald is geworden.

Alles Gemaectt wegens Ouder-Amstel en Wavenen, den 7. Octobr. 1766. Prefectus den Wel Edele Gestrenge Heer *M. Jacobus Gouven, Bailly en District van Amstel, Et Et. Adriaan Polakberg, Carel Henry Gyffinga, Steven H., Gansbergen, Eder Lantier, Leendert van Ravenbergen en Alwaan Van, Schepenen van Ouder-Amstel.*

En Gepubliceert den 15 January 1767. Prefectus *Adriaan Polakberg en Carel Henry Gyffinga* Schepenen.

In kragt van my Secretaris

J. NOLTHENIUS

In Nieuwer-Amstel, den 9 October 1766. Prefectus den Wel Edele Gestrenge Heer *Bailly en Heer Ballew en Paulus Wilhelmus Dardjien, Carel Brouwers, Joannes Dierck, Herman van Hoorveld, Adriaan de Heer, Klaas Zandberg en Jan de Hoop*, Schepenen van Nieuwer-Amstel.

En Gepubliceert den 15 January 1767. Prefectus *Herman van Hoorveld en Eliza Zandberg.*

In kragt van my Secretaris

GALE ISAAC GALES.

Te Dieren den 3 January 1767. Prefectus den Wel Edele Gestrengen Heer *Bailly, en Jacobus Esch, Jacob Esch van der Linde, Hendrik Maronius, Pieter Dreyer, Willem West, Jan Beck en Carel Gyffinga*, Schepenen van Dieren.

En Gepubliceert den 15 January 1767. Prefectus *Jacob Esch en Jacob Esch van der Linde.*

In kragt van my Secretaris

MANASSE HOOGHUREN.

Te Amsterdam, by ECTAUS SCHOUTEN, Boekverkooper de Kalverstraat.

Amsterdam

Dr. J. Engelman schreef in de Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen een artikel over "Verstikkingen en Verstikten" (Deel 4 - 1758). Hij uitte de wens om iemand die goede hulp geboden had aan een schijn-dode drenkeling een premie toe te kennen. De Amsterdamse koopman Jacob de Clercq hielp deze wens verwezenlijken. Samen met zijn zwager, de bankier Gijsbert Antwerpen Verbruggen van Freyhoff, en de Doopsgezinde predikant Cornelis van Engelen, richtte hij een Maatschappij op welke een gouden medaille of desgewenst zes gouden dukaten uitloofde aan "ieder in de zeven provinciën die met goede bewijzen kon aantoonen een mens of kind 't welk zonder enige beweging of teken van leven uit het water was gehaald tot zich zelve gebracht te hebben". De Maatschappij heette voluit: "Maatschappij tot Behoudenis der Drenkelingen".

In een destijds gerucht makend artikel in de "Philosooph" van 24 Augustus 1767 kondigde Dominee van Engelen, overigens onder een schuilnaam, het bestaan van de Maatschappij aan. Voor wie meende recht te hebben op een beloning, moest een verklaring, het zij mondeling of schriftelijk, bij de boekverkoper Pieter Meyer aan de Vijgendam te Amsterdam worden ingediend door "Twee brave mensen van onbesproken faam, die geen belang hebben in het trekken van de premie en als ooggetuigen bevestigen dat dezelve volgens het oogmerk onzer instelling dezelve aan zodanig een persoon of personen behoort uitgedeeld te worden".

De "Philosooph" was nauwelijks verschenen of op diezelfde Maandag, 24 Augustus 1767, meldde zich Jan Ter Steeg de Jonge, die op die dag een zekere Claas, knecht van een Loodwitmolen van de Heer Matthes, schijn-dood uit het water haalde en hem bij wist te brengen door met een messchede in het fundament te blazen. Een maand later kon hij, zoals het reglement bepaalde, zijn beloning in ontvangst nemen.

In Amsterdam werden nu ook richtlijnen gegeven hoe te handelen bij het redden van drenkelingen. Zij moesten naar de dichtsbijzijnde herberg of bierkelder worden gebracht en de wijkmeester moest gewaarschuwd worden. Wie hem het eerst de boodschap bracht kreeg een gulden. Per Bekendmaking werden aanwijzingen gegeven hoe te handelen en op welke schadeloosstellingen de herbergier mocht rekenen voor het feit dat de drenkeling in zijn lokaal of kelder behandeld werd (maximaal 4 dukaten).

Al spoedig was er een aanvulling van de gegeven voorschriften voor de Wijkmeesters nodig. Zij moesten er vooral voor zorgen dat de nieuwsgierigen de reddingspogingen niet hinderden en zij moesten op de eerstvolgende vergadering van de Maatschappij verslag uitbrengen.

A M P L I A T I E

Der Instructie van Wykmeesteren.

By gelegenheid van de Keur, van Myne Heeren van den Ge-
rechte, in dato 30. January 1776. betreffende de Drenkelin-
gen, word de Instructie van Wykmeesteren, in dato 10. Ja-
nuary 1682. met de volgende Articulen geamplieerd.

Art. I.

Een Wykmeester tinding ontvangende / dat een Drenke-
ling in eenig Cappers of ander Duns gebracht is / zal zig
terstond verwaarts begeeven / om door zyn byzinn en aucto-
riteit te weten / dat de meenigte van omstanders / en de
verwachting daer uyt voorspruytende / aan die heylzaam regaert u
deel toebruygen.

II.

Men zal aan de decie van Wykmeesteren laaten / welke persoon
geroetigd zal zyn / tot het gemeten van de rene gilden / die by de
licie aan de vterger der eerste tinding word toegebreven.

III.

De Wykmeester die tegenwoordig zal zyn word by dezen ge-
qualificeerd, tot het doen der vlicuring / by voorsz. licie gestatueerd.

IV.

De Wykmeester die by 300 een gebal praesent is gwest / zal ghou-
der zyn / op de eerste volgende vergadering der Maatschappij te ver-
schynen / om van het gebeurde verslag te doen.

V.

De Wykmeester / die by 300 een gebal eenige reitentie noegt ont-
maecten / zal zig kunnen adresseeren aan den Veer Hoofd-Officier / om
de sterke hand te erlangen.

Altes Geamplieerd den 31. January 1776. Presentibus alle de Heeren Burgemeesteren,
Dem:so den Heer Mr. Egbert de Vry Temmanick.

In kennic van sey Secretaris
A. VAN SLINGELANDT.

Wat intussen een merkwaardige bepaling van de zoeven genoemde Bekendmaking was, stond helemaal aan het eind, namelijk:

“Deeze de beste en beproefde Middelen tot herstelling des Levens van drenkelingen zijnde, hoopen en wenschen wij, dat voortaan geene deezer ongelukkigen, gelijk voorheen, door hen op een Ton te rollen, of door hen met een Touw onder de armen door of bij de Beenen op te hangen, enz. mishandeld zullen worden en dewijl door onervarenen geen andere Drenkelingen dan alleen die, welker ligchaamen reeds duidelijke teekenen van Bederf geeven, met zekerheid gezegd kunnen worden inderdaad gestorven te zijn, vleyen wij ons insgelijks, dat men aan alle anderen voortaan geene der gemelde middelen onbeproofd zal laten”.

Dat deze hoop niet ijdel was, daarvan getuigen een drietal verslagen van opwekking der levensgeesten, althans pogingen daartoe, die wij aantreffen in de map met “Observatien van Meester François Jas”.

*

* * *

De Maatschappij was eigenlijk een privé-aangelegenheid van een drietal mannen; zij betaalden alle kosten uit eigen zak. Al spoedig bleek, dat de Maatschappij om haar taak naar behoren te vervullen vóór alles geld nodig had. Zeven kapitaalkrachtige heren werden aangezocht. Zij namen als Directeuren op zich ieder jaarlijks vijf gouden Rijders bij te dragen, om de kastekorten aan te zuiveren. Voorts hoopte men vrijwillige giften te ontvangen. In de kapitaalbehoefte van de Maatschappij hoopte men te voorzien door een tontine. Maar vooraf gaven de Heren De Clercq, Verbrugge van Freyhoff en Goll van Franckenstein samen f. 2.000.--. De rest, f. 100.000.--, moest via de tontine komen.

Het Werkkapitaal van de Maatschappij.

De Maatschappij werd gefinancierd door een z.g. “tontine”, een vorm van geldverschaffing die in de 18e eeuw niet zelden werd toegepast en die tot in onze tijd nog heeft bestaan.

De Tontine ontleent de naam aan LORENZO TONTI (1630 - 1695), geboortig uit Napels, maar van 1644 af wonend in Parijs. Tonti was medicus, maar hij wordt door zijn vele financiële plannen meestal als bankier aangeduid. Tonti heeft aan Mazarin plannen voorgelegd om de slechte financiële positie van Frankrijk te verbeteren. Hij stelde het volgende voor:

De Staat zou 25 miljoen livres opnemen tegen een rente van 4,1 0/0. Personen van telkens 7 opeenvolgende leeftijden (0 - 7) (7 - 14) enz., tot 63 jaar toe, zouden 9 leeftijdsklassen vormen. De tiende klasse

was voor 63-jarigen en ouderen. Jongeren betaalden voor deelneming wat meer dan de ouderen, maar de rente, die dus per jaar 1.025.000 livres bedroeg, werd over de 10 klassen gelijkelijk verdeeld, zodat de jongeren iets minder, de ouderen iets meer dan 4,1 % van hun geld maakten. In iedere klasse deelden jaarlijks de nog levenden het beschikbare rentebedrag, zodat ieders portie groter werd, naarmate het aantal overlevenden daalde. De langstlevende van iedere klasse mocht rekenen op een jaarlijkse rente van 102.500 livres. Maar het kapitaal waarover de rente vergoed werd zou nooit terugbetaald worden, een lening was de tontine derhalve niet.

Dit plan kreeg in 1653 de goedkeuring van de koning en van Mazarin, maar het Parlement werkte tegen. De eerste Franse tontine is van 1689. Deze eindigde in 1733 toen de laatste rentetrekker - een 100-jarige - overleed.

De eerste Nederlandse tontine kwam al 20 jaar voor de eerste Franse, zo vermeldt de Verzekeringbode van 1919 waar deze gegevens aan ontleend zijn. Tonti kreeg van Mazarin een staatspensioen, dat door Colbert weer werd ingetrokken. Om den brode ging Tonti pamfletten schrijven. Eén, handelend over het hofleven, werd hem noodlottig. Hij kwam in de Bastille en is daar gestorven.

*

* *

PRIVILEGIE,

*Door de Heeren Opnemers, aen de twee voorgemelde
Collegien vergunt.*

DE Heeren Regeerders der Stedt *Groningen*, om de twee voorgemelde Collegien te favoriseren en te verlijden, hebben ge-Coyvoert en toegestaan, dat dese Lijfrenten, by overlevingh, niet onseftal, noch te aensprakelyck en sulden zyn, voor eenige schulden of lasten, nadato, van 't beghyn der gelden, gemaakt,

En dat oyt is sichte, om de Particulieren met een veelte meerder slykheyt, by misfortuyn ofte andere ongeluckheden, de voordeelen van dese Lijfrenten altydt vry en onbehouwen te doen genieten; 't welck het voorrecht is te ooghmerck van d'elven.

Welck Privilegie aen geen andere Collegien, 't zy op A.Gien, 't zy op Steeden, of oock ten geen ordinaris Lijfrenten, oyt is vergaunt geweest.

E Y N D E.

Privilegie, in 1671 door Groningen verleend aan de deelnemers in de beide stedelijke tontines.

In Nederland was deze vorm van financieren of beleggen tamelijk populair. Op effectenveilingen van die tijd kwamen ook wel "Porties in Contracten van Overleving" onder de hamer. Zij bleven dan verbonden op het leven van degene die destijds had ingetekend of, wat ook gebeurde, aan het leven van een of andere vorst, de Prins van Oranje, of de Duitse Keizer. Sinds 1670 zijn er een aantal grote tontines geweest. Bekend zijn die van de steden Kampen (N.B. de eerste!) Groningen, Middelburg, Goes, Zierikzee, Haarlem, de provincie Utrecht en van Harderwijk voor de verbetering van de haven. Soms verbond de stad aan het deelnemen aan de tontine bepaalde voorrechten. Zo waren de renten van de Griningse tontines van 1670 en 1671 niet vatbaar voor beslag, zoals uit de hiernaast afgedrukte tekst blijkt.

In Amsterdam is de bouw van de Ronde Lutherse kerk door een tontine in 1671 mogelijk geworden. De laatste tontine in ons land is die van de Hervormde Kerk van Rotterdam in 1869, groot f. 65.000,- voor de afbouw van de Westerkerk. Deze kerk werd in de Meidagen van 1940 verwoest, maar tot enkele jaren geleden waren er nog rentetrekkingen.

De prospectus van 26 November 1768 vermeldt, dat sinds de oprichting van de "Maatschappij tot Behoudenis der Drenkelingen" in Augustus 1767 tot November 1768 er 19 personen, mannen, vrouwen en kinderen, die zonder enig teken van leven uit het water gehaald waren, gered werden. Men wilde deze Maatschappij laten voortbestaan. Het daartoe benodigde geld zou door een tontine bijeen gebracht worden. De Makelaar waar men zich kon opgeven was Otto Christiaan Titsingh te Amsterdam. Degenen die bezwaar hadden tegen deelname aan een tontine, konden bij Pieter Meyer, Boekhandelaar op de Dam, hunne gedachten te kennen geven om op andere wijze deze Stichting te steunen.

Het stuk was o.m. getekend door Jacob de Clercq, koopman, zijn zwager de bankier Gysbert Antwerpen Verbrugge van Freyhoff, door de Doopsgezinde dominee Cornelis van Engelen, door Jean Scipion Vernede, "Bedienaar des Goddelijken Woords van de Waalse Gemeente" en o.m. door Dr. Johann Albert Schlosser, "medicus en Lid van de Koninklijke Mij der Wetenschappen te Londen". De lening, groot f. 100.000,-, bestond uit 400 aandelen van elk f 250,-. Deze f 100.000,- zouden in aandelen worden belegd. Van de opbrengst van die aandelen kreeg de Maatschappij eerst een vierde deel, de rest werd over de "eigenaars der Portiën" verdeeld. Indien er minder dan 20 overlevenden waren zou aan dezen gezamenlijk f 50.000,- uitbetaald worden. In 1839 was dit het geval. Maar de aandelen koersen waren zo gedaald dat er voor de tontinisten per stuk f 2.048,- beschik-

baar bleek inplaats van de toegezegde f 2.500,-. De Maatschappij kreeg de beschikking over een bedrag van f 40.964,-. Daarmee was de financiële positie veilig gesteld. Zo zelfs, dat men de contributies van de 39 donateurs niet meer inde en men de Stad Amsterdam de kosten vergoeden kon van het Redden van drenkelingen, welke kosten tot dan door de stad gedragen werden.

Conclusie

Het voortbestaan van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen tot op de huidige dag moet zeker niet gezien worden als een stoffige vereniging die zichzelf vergat op te heffen. De Maatschappij heeft zich weten aan te passen aan de tijd en vervult nog altijd een stimulerende rol.

De geschiedenis werd geschreven door de bestuurderen van de Maatschappij, waaronder ik mag noemen Andreas Bonn en Gerardus Vrolijk en vele vertegenwoordigers van bekende families in Amsterdam zoals de Van Lenneps en de Van Eeghens. Het lezen van het boekje : "Grepn uit twee eeuwen geschiedenis van de Maatschappij tot Redding van drenkelingen" is een stimulans om zaken zoals de geschiedenis van de tabaksrook klisteer eens nader te onderzoeken.

Literatuur:

1. Bicker Raye, Jac. (z.j.) Notitie van het Merkwaardigste meyn Bekent — dagboek manuscript in het Gemeente Archief Amsterdam. Bewerkte herdruk: het dagboek van Jacob Bicker Raye. Merkwaardige notities over het dagelijkse leven in de jaren 1732 - 1772, door Fr. Beyerinck en M.G. de Boer. H.J. Paris Amsterdam.
2. Booy, H.Th. de (1967) Grepn uit twee eeuwen geschiedenis der Maatschappij tot Redding van Drenkelingen 1767 - 1967. Uitg. Mij tot Redding v. Drenkelingen, Amsterdam.
3. Bitter, H. (1917) Geschiedkundig overzicht van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen. Uitgave Maatschappij.
4. Haaften, M. van (1919/1920) Een oud tontine project. De Verzekeringsbode, XXXIX, 91 - 2.
5. Karpovich, P.V. (1953) Adventures in artificial respiration.
6. Blankaart, Stephen (1684) Verhandeling van de opvoedinge en ziekten der kinderen. Fotostatische herdruk Hollandia 1966.
7. Nolan, S.P. (1969) John Hunter and Cardiopulmonary resuscitation. Surgery, 60.

AMSTERDAMSE CHIRURGIJNS IN 1742.

Wijlen de heer P.H. Ringoir heeft de moeite genomen uit het Kohier Personele Quotisatie voor het jaar 1742 een lijst te maken van Amsterdamse chirurgijns. Deze lijst, welke 194 namen bevat, geeft een indruk van de heelkundige verzorging van de stad Amsterdam in dat jaar en van de verdeling van de chirurgijns over de stad. Het aantal inwoners van Amsterdam wordt in die tijd op ongeveer 200.000 geschat. Men zou dus kunnen aannemen, dat per ruim 1000 inwoners een chirurgijn ter beschikking stond.

Men vindt tevens gegevens over de inkomsten en welstand van de chirurgijns. Men zal er enkele bekende namen in aantreffen, onder andere: Ulhoorn, Rahtlauw en Verduin.

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
29	4977	Aelst, W.v.	Herengracht	300	800	
7	1576	Aigues, Jaq.	Warmoesstraat bij de Vissteeg	350	600	
16	348	Alink, J.	Grote Kattenburger- straat bij het Katten- burgerplein	200	n.t.	n.t.= niet ta- xabel inkomen beneden f 600,- per jaar.
25	3178	Arentse, H.	Pijpenmarkt bij de Jonge Roelensteeg	400	1.000	
52	1664	Bakhuyse, F.	B. Brouwersstraat	250	600	
53	2023	Bakker, Thom.	Haarlemmerdijk bij de Buiten Dommerstraat	210	1.000	2 dienstboden
40	2205	Balt, Jac. de.	Rozenstraat	200	n.t.	

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
57	4189	Barbe, Dan.	1e Weteringdw.straat bij Spiegelgracht	120	n.t.	chirurgijn en boekhouder van de St. Anthoniswaag
32	5593	Bardoski, Szep	Buiten Brouwersstraat	220	800	1 dienstbode
8	2049	Bareau, J. Florans	Nes	650	1.500	2 dienstboden
13	3582	Batenberg, Jac.	Anth. Breestraat O. zij v.d. Snoekjessteeg na de Anth. sluis	350	800	1 dienstbode
2	312	Beeke, Wed. Car.	Heintje Hoeksteeg	200	600	
12	3505	Behouwereijs, J.	Dijkstraat	300	600	
29	4913	Bekker, J.	Oude Spiegelstraat bij Singel	270	1.000	
25	3412	Belkin, Aeg.	Singel bij Raamsteeg	250	600	
14	4389	Benevente, Dr.J. Barug	Amstelstraat bij Leprozenburgwal	450	1.500	2 dienstboden Was Med. Dr.
59	5133	Berenburg, Reijn	Botermarkt	250	2.000	1 dienstbode
26	3669	Bergman, H.	N.Z. Achterburgwal	238	600	
19	1770	Beugel, Fred	Dirk v. Hasseltsteeg	220	600	1 dienstbode
31	5353	Boele, J.	Singel bij de Korstjes- poortsteeg	275	1.000	2 dienstboden

Wijk	Verpondingsnr.	Naam	Adres	Huur in	Inkomen in gulden	Bijzonderheden
13	3623	Bogaarde, J. v.d.	Kloveniersburgwal bij de Hoogstraat	300	600	
32	5777	Bokkenberg, J.	Binnen Visschersstraat	350	600	1 dienstbode
1	174	Boom, Ren	Geldersekayhoek	350	1.200	1 dienstbode 1 chais 1 paard
59	5480	Bos, C.	Utrechtsestraat	250	600	1 dienstbode
34	6179	Bransius, Sam	Prinsengracht vlak bij of hoek Runstraat	250	600	
18	1562	Brinkman, J.	N.Z. Armsteeg bij N.Z. Voorburgwal	150	600	
8	1861	Brostanet, Bern	Oude Turfmarkt bij Doelenstraat	350	800	1 dienstbode
22	2340	Bruin, Wed. J. de	Baafjessteeg	120	n.t.	1 dienstbode
20	1905	Bruijn, Joh. de portret R.M. No.1935	N.Z. Voorburgwal bij Pottenbakkerssteeg	500	1.000	1 dienstbode 1/2 kapitalist overman v.h. Gilde
17	1238	Buggener, Aug	Nieuwendijk bij de Stroommarkt	240	600	1 dienstbode
14	4520	Carrelius, Paul	2e Weesperstraat (van Houtmarkt af)	230	800	1 dienstbode

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
16	657	Carstens, Harm	2e Wittenburgerstraat	150	600	
25	3161	Cassenabe, J. de	Kalverstraat bij de Jonge Roelensteeg	615	1.200	2 dienstboden (was de chirur- gijn van Jacob Bicker Raye
1	217	Castalan, Car	Teertuinen	400	1.000	
24	2832	Chauvijn, Louis	"Beseijde de Beurs op de hoek van de Papen- brugsteeg"- bij Roode Leeuwensteeg	550	1.200	4 dienstboden
11	3093	Cheau, Pierre	Korte Keizersstraat	288	800	1 dienstbode
49	5363	Convens, Wed.	Boomstraat bij de Groote Karthuyzerstr.	120	800	Chirurgijns- winkel (met meesterknecht) 1 dienstbode
4	756	Cortenius, P.	St. Annastraat	215	1.000	
2	384	Coster, Leon	Fluweelenburgwal	inw.	600	is deken van het Chir.gilde geweest
51	1245	Cramer, Will ^m .	Palmgracht	140	n.t.	
32	5674	Croon, Nic.	Haarlemmerdijk bij Heerenmarkt	450	1.500	3 dienstboden

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden	
35	451	Cuijlenburg, Barend	Prinsegragt bij de Looiersstraat	225	600		
32	5637	Cuijman, Hero	Haarlemmerdijk	350	800	1 dienstbode	
47	4405	Deventer, Jos van	Anjelierstraat	200	600		
15	5406	Dirkson, Jasp.	Marken	180	n.t.	1 dienstbode	
17	1068	Doorn, J. van	Tesselsekade bij Ramskooi	300	800	1 dienstbode	
43	2941	Doorn, J. van	Bloemgracht bij de 2e dwarsstraat	200	800		
25	3268	Dorsten, J. van	Pijpenmarkt bij St. Luciënsteeg	200	600	1 dienstbode	∞
60	5570	Duin, Adr. v.d.	Utrechtsestraat bij Herengracht	240	1.000	1 dienstbode	
23	2661	Dunk, H.	Gravenstraat (tussen Nieuwendijk en Eggert- straat)	250	800	2 dienstboden	
49	5109	Dijk, Herm. v.	Anjeliersgracht bij Boomdwarsstraat	150	600	1 dienstbode	
15	4796	Eck, Joh. van	St. Anthoniesbreestraat (bij de Muiderstraat)	250	600	1 dienstbode	
6	1420	Eekhart, Dav.	Kloveniersburgwal	400	700		

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
6	1426	Egberts, J.	Bethaniënstraat	235	600	
51	277	Ehinger, Hend ^k	Goudsblomstraat	92	600	1 dienstbode
16	45	Elsevier, J.	Rapenburg bij Foeliestraat	260	1.000	1 dienstbode
27	4071	Es. Wed.v.	Kalverstraat	400	800	Chirurgijns- winkel 1 dienstbode
27	4171	Esch, Abr. v.	Spui	300	800	1 dienstbode
14	4546	Etten, Ad. v.	3e Weesperstraat (van Houtmarkt af gerekend)	245	600	1 dienstbode
2	264	Eijlenbos, Nic.	Warmoesstraat	230	800	
9	2421	Fols, Barend	Agnietestraat	250	800	1 dienstbode
53	1805	Fortsius, H.	Realeneiland	140	600	1 dienstbode
46	3758	Franke, D.	Prinsengracht bij de Egelantiersstraat	200	600	1 dienstbode
59	5142	Fraus, Michiel	Botermarkt	inw. "Ooren" 150	600	
50	5723	Frinke, Thily	Lindengracht	200	600	
31	5359	Fuun, Borch	Singel tussen Korstjes- poortsteeg en Blauw- burgwal	600	2.500	3 dienstboden 1 chais 1 paard 1/2 kapitalist

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
5	1219	Galabert, Bortholem ^s de la	St. Jansstraat	300	600	
39	1732	Gellekom, Chr. v.	2e Laurierdwardsstraat	130	n.t.	
15	5672	German, Abr.	Uilenburg	180	600	cf: N.T.G., 74 (1930), 1, 2250 chir. Port. Isr. Gem. "behoudt" = stiefzoon v. Dr. Peres
40	1943	Germijn, G.	Hartenstraat	310	800	
50	5576	Gescher, J. van	Lindenstraat	190	600	1 dienstbode
2	301	Gillet, El	Warmoesstraat	300	1.000	1 dienstbode
47	4239	Goens, P.	Madelievenstraat	200	600	
16	172	Goor, Herm. van	Rapenburg n.de IJgracht	170	600	1 dienstbode
33	5934	Gorsel, J. van	Huidenstraat	400	2.500	chirurgijn van het gerecht en van de Admira- liteit 1 dienstbode 1 chais 1 paard
38	1332	Groen, Arn	Laurierstraat	305	800	

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
50	5566	Hage, Rijk	Lindenstraat	150	n.t.	
32	5764	Haman, Adr.	Binnen Wieringerstraat	200	600	1 dienstbode
38	1479	Harlingen, Ed van	Laurierstraat	300	1.000	1 dienstbode
17	1063	Hartman, Jan	Tesselschekade	600	1.200	2 dienstboden
59	5463	Hartman, Js.	Achtergracht	355	1.200	Chir. van het Stadsgarnizoen 3 dienstboden 1/2 kapitalist
14	4236	Hekking, Theod.	Houtgracht	250	600	
52	1500	Hesselmeyer, Ph. Coenraad	Haarlemmerstraat	180	600	1 dienstbode
52	1531	Hofmeester, Car	Haarlemmerstraat bij de Korte Prinsegracht	150	n.t.	
33	5831	Hulst, Jac. v.d.	Runstraat	220	800	2 dienstboden
7	1684	Huijsduijn, Nic.	Pieter Jacobszstraat	230	600	
39	1586	Huyser, El.	Reestraat	355	3.000	1731, een der Overlieden(!) Portret C. Troost R.M. nr. 232 1 dienstbode 1 chais 1 paard 1/2 kapitalist

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
8	2093	Japin, J.	Nes	200	n.t.	
29	4823	Jappin, Pierre	Gasthuismolensteeg B/d Singel	200	600	
44	3143	Jas, Pieter	1e Leliegracht (van Herengracht gerekend)	340	1.200	Stadschirurgijn 1 dienstbode Was van apr. 1762 tot sept. 1766 deken en proefmeester v.h. Gilde
26	3740	Julien, Pierre	Singel	250	n.t.	1 dienstbode
16	347	Karstens, Stev.	Grote Kattenburgerstraat naast chir. Alink (zie al- daar)			
15	6127	Kauwregt, J.	Prinsengracht bij Weesperplein	180	600	1 dienstbode
6	1326	Keijser, David	Fluwelenburgwal	325	600	
16	826	Kielder, En	1e Oostenburgerstraat	150	n.t.	
15	6299	Knil, Bar	Nieuwe Rapenburger- straat	100	600	1 dienstbode
5	1223	Kranen, Lambertus	St. Jansstraat	240	600	
16	15	Krimping, J. Ulrich	Peperstraat	200	600	

Wijk	Verpondingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
30	5219	Lakeman, Joh.	Herengracht bij de Blauwburgwal	380	1.500	2 dienstboden 1/2 kapitalist 1761 "Decanus"
8	2188	Latterman, Roelof	Langebrugsteeg	250	1.000	1 dienstbode
10	2659	Lengerstorff, Frans	Lastage	330	800	1 dienstbode
12	3443	Leroen, Wout	Keizersstraat	220	n.t.	
35	156	Lotse, Lot	Looiersgracht tussen Looiersdwarstraat en Baangracht	300	1.000	1 dienstbode In 1763 is hij overman van het Gilde
57	3800	Lijndraijer, P.	Vijzelstraat bij de Herengracht	300	800	1 dienstbode
51	364	Maas, Corn ^s	Goudsblomstraat	135	n.t.	"N.B. eigen huis"
9	2446	Maasland, Wed. Laurens	(O.Z.) Achterburgwal bij Oude Doelenstraat	200	n.t.	Chirurgijns-weduwe
14	3962	Matthé, Wed.	Staalstraat bij Kloveniersburgwal	220	600	1 dienstbode
60	5556	Matthijse, Matth.	Botermarkt	150	n.t.	
26	3514	Mellingen, P. van	Kalverstraat	400	600	1 dienstbode
27	3861	Melson, Coenr.	Schapevmarkt	440	800	1 dienstbode
bw 1	6128	Mensma, F.	Zaagmolenpad	50	n.t.	1 dienstbode

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
25	3090	Meranteau, Paul	Rokin bij Spaarpot- steeg	500	1.200	2 dienstboden
23	2630	Meulen, Nic. v.d.	Nieuwendijk bij de Dam	350	800	1 dienstbode
5	971	Meyer, H.	Bethanienstraat	200	600	
17	1313	Meynaerts, Anth.	Engelschesteeg	200	600	1 dienstbode
53	2062	Mol, Arn.	Haarlemmerdijk	200	600	1 dienstbode
43	2857	Molenbeek, Ger.	Westermarkt	200	600	1 dienstbode
7	1652	Monheijm, Ger.	Naardersteeg	310	600	1 dienstbode
19	1778	Mulder, F.	Dirk v. Hasseltsteeg	275	600	1 dienstbode
28	4185	Mullé, Jos.	Singel tussen Konings- plein en St.Jorisstraat	350	700	1 dienstbode
57	4365	Muller, Jac.	Vijzelstraat	210	600	1 dienstbode
12	3410	Muninkhoff, W.	Lange Leidsedw.straat	200	600	Legaat aan Chir. gilde, was Overman
16	556	Nedderman, Joch.	Wittenburg	200	600	
11	2978	Nieseroy, Wed.	Ridderstraat	275	600	
26	3560	Oliner, Louis	Kalverstraat	590	1.500	2 dienstboden
57	4010	Olijbol, Joh.	Spiegelstraat	200	n.t.	1 dienstbode

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
54	2349	Oudendijk, P.	Haarlemmerdijk bij Haarlemmerplein	260	800	
11	2870	Overbos, Joh.	"Waal bij den toren" (bij Oude Schans)	250	800	1 dienstbode
8	2081	Perrotet, J.	Nes	340	600	
15	4737	Phinas, Levi	Houtgracht	250	600	
27	4153	Pinart, Gidéon	Singel bij Spui	350	800	Een van de drie in Parijs opge- leide chirurgijns
39	1547	Plaatman, P.	Hartenstraat	600	8.000	2 dienstboden 1 buitenplaats chais 2 paarden stadschirurgijn
8	2138	Planteau, Pierre	Rokin	500	1.000	1 dienstbode
2	262	Plantinus, Car Lod.	Oudebrugsteeg bij Warmoesstraat	300	1.000	1 dienstbode
		N.B. Overleden, zijn vrouw woont no.649				
3	649	Wiltvang, Anna	Warmoesstraat bij Oudebrugsteeg	220	600	1 dienstbode franche winkel
		getrouwt met Plantinus W2. no. 262				
46	3864	Ploeg, H.	Madelievenstraat	150	n.t.	

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
28	4804	Poer, P.	Reguliersbreestraat	220	600	1 dienstbode
1	44	Poerjière, Abr.	Warmoesstraat bij de O.Z. Armsteeg	325	600	
6	1291	Prin, P.	Warmoesstraat	<u>655</u>	<u>600</u>	<u>1 dienstbode!</u>
1	123	Pijper, Chr.	Zeedijk	255	600	
57	4012	Rahtlauw, Joh. Pet.	Spiegelstraat	200	1.000	1 dienstbode
16	170	Reuvenkamp, Stev.	Rapenburg tot de IJgracht	180	600	
60	6117	Reijne, H.	Amstelstraat	150	600	
bw 3	6345.	Rietberg, Herman	Buiten de Raampoort	80	600	1 dienstbode
34	6162	Riehart, Abr.	Huidenstraat	280	1.000	1 dienstbode
35	316	Rosenveld, Otto	Loyerstraat	170	n.t.	
47	4379	Rotting, H.	Anjelierstraat	180	n.t.	
14	4138	Ruysch, Otto	Zwanenburgwal	450	1.200	1 dienstbode 1/2 kapitalist
48	4432	Sak, H.	Heerenstraat	250	1.500	Stadschirurgijn 3 dienstboden
47	4085	Sant, W. van	Tuinstraat	85	n.t.	
14	4441	Santecrois, Js.	Houtmarkt	445	2.500	1 dienstbode 1 koets 1 paard 1/2 kapitalist

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
46	3994	Savoij, Anth.	Binnen Wieringerstraat	218	600	
26	3720	Schilleman, Egidius	Singel	300	600	
36	773	Schouten, H.	Elandsgracht	150	600	
15	4800	Schutte, W. Hendr.	St. Anthoniebreestraat	240	600	1 dienstbode
40	2165	Segers, J.	Rozenstraat	160	n.t.	
9	2347	Seingette, J.	O.Z. Achterburgwal bij St. Jorisplein (Franse Kerk)	480	1.200	2 dienstboden Stadschirurgijn
60	5948	Sette, Wed. Otto van	Utrechtsedwardsstraat	160	800	1 dienstbode
1	1644	Sjalje, Et.	Achter de Beurs	500	800	1 dienstbode
11	3083	Smit, W.	Korte Keizersdwardsstr.	200	600	
10	2600	Smits, Gerrit	Schippersstraatje	-	n.t.	
56	3559	Solkemans, Reijndert	Grote Leydtsedwardsstr.	110	n.t.	
14	4630	Sonnebeek, Nic. v.	Kerkstraat	250	600	
37	953	Spanheijm, P.	Elandsstraat	220	600	
44	3188	Stamler, J.	Egelantiersgracht	300	800	1 dienstbode
58	4398	Steijger, J.	Vijzelstraat	300	3.000	1 dienstbode 1 chais 1 paard
55	3040	Stoltekamp, W.	Leidsestraat (midden)	220	1.000	2 dienstboden

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in gulden	Inkomen	Bijzonderheden
15	6275	Sweren, J.	Nieuwe Zeedijk	300	800	
60	5696	Swet, C.v.d.	Utrechtsestraat	350	1.500	1 dienstbode 1/2 kapitalist Overman, zijn portret R.M. 1935
10	2547	Teunemans, Adriaan	Nieuwe Schipperstraat	250	1.000	1 dienstbode
16	901	Thart, Jor.	Grote Oostenburgerstr.	185	600	1 dienstbode
28	4175	Thiel, Wed. van	Koningsplein	276	n.t.	
14	4711	Titsing, Abr. Decanus. Zijn portret Rijksmuseum cat.nr 1935	Keizersgracht	450	1.500	chirurgijn v.d. Admiraliteit 1/2 kapitalist 2 dienstboden De bekende her- vormer v.h. Be- stuur v.h. Gilde
56	3073	Titsing Alb. (Accoucheur van de Stadhouderlijke Familie)	Herengracht	580	2.500	Chirurgijn en vroedmeester 1 dienstbode 1 chais 1 paard
39	1886	Toorn, Seb.	Laurierstraat	140	n.t.	
16	546	Torne, Piet	Kl.Kattenburgerstraat	250	1.200	1 dienstbode

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
28	4532	Touw, W.	Reguliersdwarsstraat	200	600	
1	17	Tronsa, Chr.	Nieuwe Brugsteeg	315	800	1 dienstbode
45	3648	Tronscha, J.	2e Egelantiersdwarsstr.	200	800	1 dienstbode
17	1179	Ubens, W.	(Nieuwendijk bij de N.Z. Armsteeg)	180	n.t.	
23	2699	Ulhoorn, H.	N.Z. Voorburgwal	800	4.500	2 dienstboden 1 buitenplaats 1 overdekte wagen 2 paarden Steensnijder
15	5905	Veen, Corn. van	Hoogebrugsteeg bij de Batavierstraat	200	600	
19	1812	Ven, H. van der	Kolk (N.Z. Voorburgwal)	400	1.200	3 dienstboden
30	5241	Verduin, Adr. Was samen met S.Hart- mann en E. Huyser Over- man in 1731. Groeps- portret door C. Troost Rijksmuseum Cat. nr. 2321	Heerengracht	440	6.000	2 dienstboden 1 buitenplaats 1 overdekte wagen 2 paarden 1/2 kapitalist
14	4406	Versuval, Piet	Amstelstraat	250	600	

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
46	3746	Vet, Corn. de	Prinsenstraat bij Prinsengracht	230	600	
3	497	Vonk, Joh.	Zeedijk	227	800	1 dienstbode (de Zeedijk werd op 10 april 1743 geregistreerd)
16	388	Vries, Claes de	Kleine Kattenburgerstr.	190	600	
43	3108	Vries, Jac. de	Nieuwe Leliestraat	200	600	
41	2291	Vijven, Piet Clevering v.d.	Rozengracht	395	2.500	2 dienstboden 1 chais 1 paard Geschil met hem over voor- werpen v.d. Gildekamer !
55	2881	Wesick, Rich. v. <u>Portret:</u> was in 1732 met Abr. Titsing als Decanus Overman "Wichard v. Wesick, Johannes de Bruijn, Willem Munninkhoff en Corn. v.d. Swed. Aan de wand portret van Prof. Roell. Schilder J.M. Quinkhard Rijksmuseum no. 1935.	Leidsegracht	525	2.000	2 dienstboden chirurgijn v.d. Opst. Ind. Comp Comp ^{ie}
46	3978	Wicardi, Wicardus	Tuinstraat	200	n.t.	

Wijk	Verpon- dingsnr.	Naam	Adres	Huur in guldens	Inkomen	Bijzonderheden
16	555	Winkel, J. ten	Wittenburg	250	2.000	1 dienstbode
11	3048	Withuys, David	Koningsstraat	150	600	
13	3747	Witte, Wed.Ed. de	Zanddwarstraat	180	n.t.	chirurgijns- winkel 1 dienstbode
39	1902	Wunts, J.	Laurierstraat	150	n.t.	
50	5769	Wijs, J. de	Lindengracht	200	n.t.	

RECAPITULATIE

Loon of inkomen
niet taxabel (beneden 600)

Aantal chirurgijns
31

Bijzondere gevallen

600
700
800
1.000
1.200
1.500
2.000
2.500
3.000
4.500
6.000
8.000

79
2
30
19
11
9
4
4
2
1
1
1

+ 1 chir. winkel + 1 boek-
houder St.Anthonuswaag

+ 2 chir. winkels

+ 1 vroedmeester

(stadschirurgijn)

ECLAMPSIE, EN DE GEDACHTEN HIEROVER IN DE 17e EEUW.

door

H.L. Houtzager

“Op den laesten dach van ’t jaer 1672, was ik te post gereden naer het Vlek Chambly, niet verre van Beaumont-sur-Oyse om Mevrouw De Saint Ju, dochter van den Heer van Chambly, te helpen verlossen, die in den arbeid synde van haer eerste kind, op ’t begin van den tweede dach hares arbeids van geweldige stuipen wierd overvallen die twintig uren op ’t lyf bleven: maer te laet daer van bericht wordende, wat vlijt ik ook mogt doen, kon ik daer niet tydelyk genoeg komen om haer te helpen; want sy was meer dan over een uur gestorven, en te voren verlost geworden door drie Handmeesters van dat land, die waarschyntlyk sich niet te wel verstaende op dese werkingen, te lang vertraagt hadden met haer te helpen, en haer ten uitersten gelaegt in meer dan groote uur lank het best dat sy konden haer kind met stukken af te halen, haer boven dat noch een deel van de moederkoek in de lyfmoeder gelaten hebbende; ’t welk oirsaeck was dat de stuipen niet nalieten aen te houden, en dat hare werkkring voor dese arme vrouw geheel vruchteloos was, die eenige uren daer na stierf. Maer het grootste quaet quam haer insonderheit voort van die werkking vertraegt en te lang uitgesteld te hebben, terwyl men van d’omliggende plaetsen dese drie Handmeesters had laten halen, die haer hielpen verlossen gelyk sy best konden”.

Tot zover het verslag van François Mauriceau (1637 - 1709) over een geval van moedersterfte ten gevolge van een aanval van eclampsie bij een *primi gravida*. Uit deze casus blijkt duidelijk, dat Mauriceau van mening is, dat het niet ophouden van de “stuipen”, nadat het kind uit de baarmoeder verwijderd is, berust op het achterblijven van placenta resten. Mauriceau, die zijn klinische ervaring als chirurg-obstetricus opdeed in het Parijse Hôtel-Dieu, is de eerste geweest in de rijke historie der verloskunde, die een duidelijke beschrijving heeft gegeven van de symptomen van het ziektebeeld, dat heden ten dage bekend staat als eclampsie. Hij deed dit in zijn boek: Traité des maladies des femmes grosses et de celles qui sont nouvellement accouchées etc. (Parijs 1618).

Het werk werd in het Latijn, Duits, Engels en Italiaans vertaald. De eerste Nederlandse vertaling verscheen in 1700 bij “de Weduwe Gysbert de Groot, Boekverkoopster op den Nieuwedyk, tusschen de twee Haarlemmer-sluysen”, onder de titel: Tractaat van de Siekens der Swanger vrouwen en der gene die eerst gebaert hebben. In het XXVIII Hoofddeel, getiteld “Van het baren met groote bloedstoringen of met stuipen verzelt is”, somt Mauriceau een aantal oor-

zaken op van stuipen, die tijdens de baring kunnen optreden.

“Of door te grooten overvloed van bloed of ten aansien van te grooten menigte die sy daarvan verloren heeft, of wel gelyk het in 't eerste baren dikwils gebeurt, uit oirsaek van de seer groote smerten welke de lyfmoeder geheel zenuwachtig zijnde gevoelt, die verwekt word door de'ongemeende spanning die 't kind daer in maekt; welke smerten overgaende tot de hersenen met het verhit bloed, dat sich ook in overvloed daer na toe begeeft”.

Bij deze laatste oorzaak wordt dus mede de vrucht in utero verantwoordelijk gesteld voor de complicatie. Wanneer de eclampsie optreedt bij een reeds enige dagen te voren opgetreden intra uterine vruchtdood, dan “heb ik de oirsaek hier van insonderheid toegeschreven aan de verdorvenheit van haer doot kind in haren buik enige dagen geleden, van 't welke quade dampen waren opgeresen, die sich na de hersenen keerende”.

De beste therapie is dan ook volgens Mauriceau de baring zo snel mogelijk te termineren of als dit niet mogelijk is over te gaan tot een aderlating “soo wel om de herssens t' ontlasten van te groten overvloed van verhit bloed”.

De gedachte om bij eclampsie zo snel als mogelijk is de vrouw van de uterusinhoud te verlossen is niet voor het eerst door François Mauriceau verkondigd. Aangenomen wordt, dat Jacques Guillemeau (1550 - 1609 ?) de eerste was, die het idee opperde, dat eclampsie een indicatie zou zijn voor onmiddellijke verlossing door kering en extractie. Guillemeau, leerling van Ambroise Paré (1510 - 1590) en Jean Riolan sr. (1539 - 1606), was als chirurg verbonden aan het Hôtel-Dieu en lijfarts van de Franse koningen Karel IX, Hendrik III en IV. Hij schreef in 1609 een omvangrijk werk over de verloskunde: De l'heureux accouchement de femmes. Du il est traicte du gouvernement de leur grossesse, de leur travail naturel et contre nature, du traictement estant accouchées, et de leurs maladies (Parijs 1609). Hierin verdedigt hij zijn mening, dat bij het optreden van stuipen tijdens de partus, deze eclamp-togene toestand te doorbreken was door zo snel mogelijk het kind en de placenta te verwijderen uit het moederlichaam.

Hoewel niet tot nieuwe ideeën gekomen over de oorzaken en behandeling van de eclampsie, mag hier toch niet onvermeld blijven de in Zweden geboren maar van vaderszijde van Nederlandse afkomst, Johan van Hoorn (1661 - 1724).* Niet ten onrechte wordt Van Hoorn

* Zie voor een overzicht van het leven en werken van Johan van Hoorn: Vilhem Djurberg Läkaren Johan van Hoorn. Förlossningskonstens Grundläggare i Sverige. Uppsala, 1942.

beschouwd als een "Van Deventer" voor Zweden; de Vader der Zweedse verloskunde.

Na een jaar in Upsala te hebben gestudeerd, is Van Hoorn in juli 1679 door zijn vader naar Holland gezonden, waar hij na eerst de latijnse school in Dordrecht bezocht te hebben zich op 13 september 1681 in Leiden als student in de geneeskunde liet inschrijven. Aangetrokken tot de verloskunde bekwaamde hij zich in Amsterdam onder leiding van Frederik Ruysch hierin. Zes jaar later in 1687 verliet Van Hoorn de Nederlanden, om zich in Parijs verder in de praktische verloskunde te bekwamen.

In april 1689 treffen wij hem aan in Londen en in Oxford, doch in het late voorjaar van hetzelfde jaar, is hij weer terug in Leiden. Op 27 juni 1689 promoveerde hij hier op een proefschrift getiteld *De Partu Praeternaturalis* (Over kunstmatige verlossing).

In Zweden teruggekeerd en te Stockholm als geneesheer gevestigd, heeft hij zijn vaderland laten profiteren van wat hij gedurende zijn studie in het buitenland en met name in de Nederlanden bij Ruysch had geleerd.

Van Hoorn, die de eerste is geweest, die bij zijn onderwijs aan vroedvrouwen gebruik maakte van een phantoom, heeft door zijn geschriften* en zijn cursussen in de verloskunde, baanbrekend werk verricht en zich ook als obstetricus onderscheiden. Door zijn invloedrijke gezag heeft de Hollandse verloskunde een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van die der Zweedse.

Ook Van Hoorn beschouwde de convulsies van eclampsie nog als uitzonderlijke heftige barensweeën, die naar het hoofd waren gestegen.

Het zou tot in het begin van de 19e eeuw duren, voordat er meer vooruitgang kwam in de kennis over de oorzaken van de eclampsie. Via ontwikkelingen in de interne geneeskunde en de fysiologie kwam er wat meer licht in de duisternis, die de oorzaken van deze meestal voor moeder en kind dodelijk verlopende stuipen, omhulden. Tot de tijd, dat Morgagni (1682 - 1771) nieraandoeningen beschreef, die vergezeld gingen van krampen en coma, had men nauwelijks vooruitgang geboekt bij de bestudering van de patho-fysiologie van de

* Van Hoorn schreef verschillende werken, waarvan de voornaamste waren: Den Svenska Wälöfwade Jord-Gumman etc. (De Zweedse bekwame vroedvrouw) in 1697 en zijn hoofdwerk: The Tvenne Gudvruchtige etc. Jordegummor Siphra och Pua etc. (Stockholm 1715). In 1753 verscheen een Nederlandse vertaling: Siphra en Pua; of onderwijzing in de vroedkunde en derzelve voornaamste handgrepen, nevens dertig gewigtige waarnemingen omtrent zware verlossingen. Naar den 3en dr. uit het Hoog- in 't Nederd. vert. en verm. door G. ten Haaff, Amsteldam 1753. De tweede druk verscheen in 1768.

zwangerschapsvergiftiging (toxaemie) en de nauw daaraan verbonden prae-eclampsie.

Het verband tussen nieren, albuminurie en oedeem werd door Richard Bright (1789 - 1858) gelegd in zijn publicatie van 1827: Reports of medical cases selected with a view to illustrate the symptoms and cure of diseases by reference to morbid anatomy.

Tevoren had de Londense arts William Charles Well (1757 - 1817) in 1812 reeds de aandacht gevestigd op de combinatie van oedeem en krampen bij zwangeren met daarbij de aanwezigheid van eiwit in de urine.

Het is tenslotte James Simpson (1811 - 1870) geweest, die een overzichtelijk beeld gaf van de symptomen van toxicose op basis van nierlesies. Hij wees erop, dat proteinurie en oedeem haast onvermijdelijke voorlopers van de eclampsie in de zwangerschap.

De daaropvolgende decennia hebben de verschillende zich ontwikkelende natuurwetenschappen bijgedragen om aan de problemen rond de toxicose, prae-eclampsie en eclampsie het hoofd te kunnen bieden. De multidisciplinaire aanpak in de geneeskunde heeft de sterfte van moeder en kind ten gevolge van eclamptogene zwangerschaps-toxicose thans tot een minimum weten te reduceren.

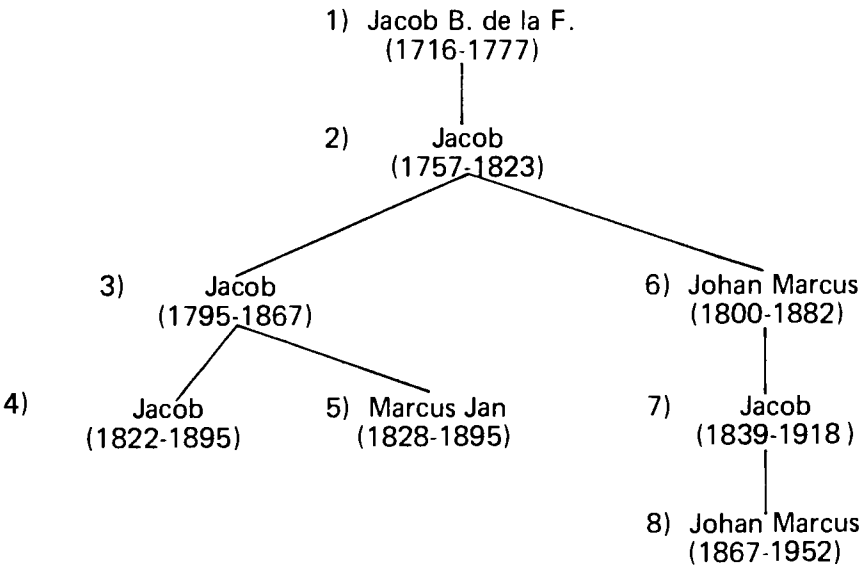
Literatuur:

Baumann, E.D.	(z.j.)	<u>Uit drie eeuwen Nederlandse Geneeskunde.</u> Amsterdam.
Ciba - Revu	(1973)	<u>Hypertensieve zwangerschapsaandoening.</u>
Drogendijk, A.C.	(1935)	<u>De verloskundige voorziening in Dordrecht van ± 1500 tot heden, diss., Amsterdam.</u>
Dumesnil, R.	(z.j.)	<u>Histoire illustrée de la Médecine, Paris.</u>
Fasbender, H.	(1964)	<u>Geschichte der Geburtshilfe, Hildesheim.</u>
Guiart, J.	(1947)	<u>Histoire de la Médecine Française, Paris.</u>
Lindeboom, G.A.	(1971)	<u>Inleiding tot de Geschiedenis der Geneeskunde, Haarlem.</u>
Mauriceau, F.	(1700)	<u>Tractaet van de Siektens der swangere vrouwen etc., Amsterdam.</u>

HET GESLACHT BAART DE LA FAILLE.

Terugblikkend op de lange reeks van grote artsen, die Nederland heeft voorgebracht, zien we bepaalde namen steeds weer terugkomen. Als voorbeeld noemen we hier slechts de bekende artsenfamilies De Wind en Tilanus. Een in dit verband minder bekende naam is die van Baart de la Faille. Dit geslacht is verwant aan de adellijke Belgische familie Della Faille, waarvan het wapen werd overgenomen, dat er als volgt uitziet: In een zwart veld een gouden keper beladen met drie blauwe lelies en vergezeld boven van twee toegewende gouden leeuw-koppen en beneden van een gouden aanzierend-gestelde leeuwepkop met een blauwe ring in de bek hangende. De voorvadersen van beide families zijn afkomstig uit Italië.

Stamvader van de Haagse patriciërsfamilie Baart de la Faille is Jacob Ba(e)rt, die op 24 maart 1719 te 's-Gravenhage overleed. Uit diens huwelijk (?) * met Johanna Lafaille werden vier kinderen geboren, waarvan de in onderstaand schema met (1) aangeduide Jacob Baart de la Faille de oudste was:

De in het schema voor de namen staande cijfers corresponderen met referenties in de tekst.

's-Gravenhage

Dr. Jacob Baart de la Faille werd op 15 januari 1716 in de Grote Kerk te 's-Gravenhage gedoopt. Hij was meester in de vrije kunsten. doctor in de wijsbegeerte en volgens sommigen ook geneesheer. Waarschijnlijk berust dit laatste op een misverstand. Wèl was hij van 1757 tot 1777 lector in de wiskunde, en vanaf 1762 tevens in de experimentele natuurkunde aan de chirurgische school te 's-Gravenhage. Het bestaan van deze functie vergt enige uitleg.

De chirurgische school, die ook wel bekend staat als de Stichting van Renswoude, heeft gedurende twee eeuwen grote betekenis gehad voor het onderwijs in de chirurgie en de anatomie in Nederland. Opggericht in 1628 als Theatrum Anatomicum, kwam de school al spoedig tot grote bloei. Voortreffelijke hoogleraren gaven er onderwijs, zoals Cornelis en Johannes Stalpert van der Wiel, Anthony Nuck en Govert Bidloo. In de achttiende eeuw breidt het onderwijs zich uit, en worden docenten aangetrokken voor de botanie, de wis- en natuurkunde en de rechten. De oprichting van een Illustre School ligt dan ook zeer voor de hand, maar wordt tegengewerkt door de Leidse Universiteit, die een versterkte positie van haar naburige concurrent niet duldt. Toch heeft de school haar positie weten te handhaven tot in de eerste helft van de negentiende eeuw. Dan nemen de Universiteiten het onderricht in de praktische chirurgie op zich.

Het lectoraat van de oude Baart de la Faille werd bij zijn dood in 1777 overgedragen aan zijn oudste zoon en naamgenoot Jacob 2), die op 24 juli 1757 in 's-Gravenhage gedoopt werd als zoon uit het tweede huwelijk met Maria C. de Brueijs. Jacob jr. was dus nog maar 20 jaar oud, toen hij zijn vader opvolgde. Wanneer we naar zijn levensloop kijken wordt dit begrijpelijk. Door het zorgvuldige privé-onderricht, hem door zijn vader gegeven, was hij reeds op dertienjarige leeftijd geschikt voor het academisch onderwijs. Om zijn nog jonge zoon voor de gevaren van het studentenleven te behoeden, bleef de vader de studie echter persoonlijk begeleiden, hetgeen leidde tot een promotie op het gebied van de hogere wiskunde op 5 mei 1774. Zijn lectoraat in de wis- en natuurkunde heeft hij tot 1790 vervuld. In dat jaar werd hij benoemd tot hoogleraar in de wis-, natuur- en sterrekunde te Groningen als opvolger van Brugmans.

Groningen

Jacob Baart de la Faille is 32 jaar hoogleraar geweest, in welke periode hij zich zeer geliefd gemaakt heeft, met name door zijn grote toewijding aan het onderwijs. Uit zijn in 1792 gesloten huwelijk met

Johanna Aritia Adriani werd op 25 juni 1795 Jacob 3) geboren, die van meer direct belang voor de geneeskunde zou zijn.

Op dertienjarige leeftijd begon deze met zijn academische studies te Groningen. In 1812 - zeventien jaar oud - promoveerde hij op een wijsgerig proefschrift met de titel: Dissertatio in qua Hutchesoni germana sententia de sensu morali summam ac strictim explicatur. In 1817 volgde de Dissertatio de asphyxia vel morte apparente et speciatim neonatorum, waarmee hij tot doctor medicinae promoveerde, na onder Driessen, Thuessink, Bakker en Stratingh gestudeerd te hebben. Aanvankelijk vestigde hij zich als arts te Groningen, maar na het vertrek van Hendriksz. werd hij benoemd tot hoogleraar in de geneeskunde, welk ambt hij op 22 december 1832 aanvaardde met een rede De noxis, quas recentiori praesertim tempore, varia systemata medicinae fecerunt.

In het academische jaar 1840 - 1841 was hij rector magnificus. Zijn omvangrijke onderwijstaak (obstetrie, pathologie, algemene therapie, forensische geneeskunde, paediatric), alsmede zijn grote consultatieve praktijk, waren er de oorzaak van dat hij ons slechts weinig publicaties heeft nagelaten. Wel wist hij zijn studenten op te wekken tot het schrijven van lijvige proefschriften, meestal op verloskundig gebied, waarbij veel werk werd gemaakt van de literatuurstudie over het betreffende onderwerp. E.C.J. v. Siebold schrijft hierover in zijn Versuch einer Geschichte der Geburtshülfe (1846, p. 722) : " Besonders zeichnet sich in dieser Beziehung (Dissertationen) die Universität Groningen aus, deren geburtshülfliche Dissertationen von der Vortrefflichkeit des Lehrers J. Baart de la Faille, des Nachfolgers G. Bakker das rühmlichste Zeugnis abgeben".

Zijn grootste verdiensten liggen echter op het terrein van de praktijk, hetgeen moge blijken uit een studentenvers van 1845, waarin de medische hoogleraren Stratingh, Sebastian en De la Faille worden geprezen, de eerste als bedaard, eenvoudig en vriendelijk, de tweede als experimentator, de laatste als practicus.

Gedurende de laatste jaren van zijn leven was De la Faille ziekelijk, zodat hij in zijn praktisch werk, vooral op verloskundig gebied, dikwijls vervangen moest worden door zijn zoon Jacob (4), die op 28 juli 1822 geboren was uit het huwelijk met Juliana Lucia van Wageningen. Deze zeer verdienstelijke gynaecoloog, die veel op zijn vakgebied publiceerde, werd door velen gezien als de meest geschikte opvolger van zijn vader. Hij werd echter gepasseerd bij de benoeming en Rosenstein en Halbertsma volgden de oude Baart de la Faille op.

Leeuwarden

Ook in Leeuwarden heeft een aantal Baart de la Failles zich als arts

verdienstelijk gemaakt. We vinden hem o.a. genoemd in het boekje Daarin gietende olie en wijn van P. Terpstra. Zo was Marcus Jan Baart de la Faille (5) een bekend huisarts aldaar. Hij was een jongere broer van de bovengenoemde gynaecoloog Jacob. In de 70-er jaren van de vorige eeuw was hij voorzitter van de afdeling Friesland van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering van Geneeskunst. Ook zijn oom Johan Marcus (6) was arts te Leeuwarden. Deze werd op 31 juli 1800 geboren te Groningen als jongere broer van de latere hoogleraar in de geneeskunde Jacob (3). Hij studeerde te Groningen, waar hij in 1821 promoveerde op: De animalibus phosphorescentibus, en in 1823 op de chirurgische dissertatie: Commentatio ad quaestionem, quanam sunt methodi, quibus nostris temporibus calculus vesicae secari solet in vivis, welke met goud werd bekroond. Vanaf 1824 tot enige jaren voor zijn dood in 1882, oefende hij praktijk uit in Leeuwarden"..... und war um seine ausgezeichnete wissenschaftliche Bildung und grosse Humanität durch die ganze Provinz Friesland sehr gesucht". (C.E.Daniëls in Biogr. Lex.). Hij schreef De myelotide; sive inflammatione medullae spinalis en nog enige kleinere werken.

Uit zijn huwelijk met Maria A.L. Crommelin werd op 9 augustus 1839 Jacob (7) Baart de la Faille geboren, die eveneens arts te Leeuwarden zou worden. Hij was een actief lid van de Maatschappij der Geneeskunde. Zijn verdiensten hierin zag hij beloond met een erelidmaatschap van de afdeling Friesland, dat hem een half jaar voor zijn dood werd aangeboden. Zijn oudste zoon Johan Marcus (8) zou een arts worden van meer dan regionaal belang.

Prof. Dr. Johan Marcus Baart de la Faille

Johan Marcus Baart de la Faille werd op 25 september 1867 te Leeuwarden geboren, als zoon van bovengenoemde Jacob B. de la Faille en Geertje Sibranda Tresling. Hij studeerde geneeskunde te Groningen, onderbroken door enige semesters studie te Heidelberg, waar hij zich nader verdiepte in de pathologie en de bacteriologie. In 1895 promoveerde hij op een proefschrift met de titel Bacteriurie bij Febris Typhoidea, waarna hij in 1896 zijn artsdiploma behaalde.

Na enige tijd in het Stedelijk Ziekenhuis gewerkt te hebben, werd hij aangezocht als directeur van het Utrechtse Zander-Instituut, dat in 1897 gereed kwam. Deze instituten, die zich bezighielden met een voor die tijd vooruitstrevende fysiotherapie en revalidatie hadden afdelingen in alle grote steden. Zo kon Baart de la Faille in 1900 directeur worden van het Amsterdamse Zander-Instituut. Later werd hij controlerend geneeskundige van de Rijksverzekeringsbank tijdens de eerste moeilijke jaren van de uitvoering van de Ongevallenwet. In 1918 werd hij benoemd tot hoogleraar in de Sociale en Gerechtelijke Geneeskunde te Utrecht.

Op 25 september van dat jaar hield hij zijn inaugurale rede: De Sociale

Geneeskunde als vak van wetenschap en als vak van onderwijs. Als eerste hoogleraar in deze wetenschap heeft hij pionierswerk verricht. Hij publiceerde veel op zijn vakgebied, maar ook werkte hij met Westenbrink en Nieuwenhuijse aan een biografie van zijn schoonvader, Prof. C.A. Pekelharing. Op 12 april 1952 overleed deze geleerde, waarmee wij ons overzichtje zouden willen beëindigen. Voor wie meer zou willen weten over deze opmerkelijke familie, wijzen wij op het bestaan van een familie-archief van de Baart de la Failles, dat ondergebracht is in de rijksarchieven te Den Haag.

Literatuur:

Aa, A.J. van der (1852,1969) Biografisch Woordenboek der Nederlanden, dl. II, F 9. Reprografische herdruk B.M. Israëls, Amsterdam 1969.

Academia Groningana MDCXIV - MCMXIV. Gedenkboek ter gelegenheid van het derde eeuwfeest der Universiteit te Groningen, uitgegeven in opdracht van den Academische Senaat. p. 313. Groningen 1914.

Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker, II, 470. München-Berlin, 1930.

Endtz, L.J. (1972). De Hage-Professoren, geschiedenis van een chirurgische school. Spacia, Amstelveen.

Josselin de Jong, F. (1951). Baart de la Faille. Ned. Patriciaat, 7 - 19.

Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek (1918), 4, 597 Leiden.

Pirenne, L.P.L. (ed.) (1973). De Rijksarchieven in Nederland, deel I, 71. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Remijnse, J.G. (1947). Prof. Dr. J.M. Baart de la Faille 80 jaar. Ned. T. Geneesk., 91, 2638.

----- (1952). In Memoriam Joh. Marcus Baart de la Faille. Ned. T. Geneesk., 96, 1094.

Terpstra, P. (1972).daarin gietende olie en wijn..... Uitgave ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Vereeniging der Friese geneeskundigen. Miedema, Leeuwarden.

J.P.W. van der Veen.

EEN MERKWAARDIGE SCHEDEL UIT DE ST. PIETERSKERK

TE UTRECHT.

In Westerheem, het tweemaandelijks orgaan van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.) XX, 4, 1971 (p. 210 - 223) lazen wij twee korte artikelen van Th.G. van Dijk en C.H. ten Cate, waarvan de essentie hieronder is weergegeven.

In het voorjaar van 1970 werd in een grafkelder van de St. Pieterskerk te Utrecht een merkwaardige schedel gevonden.

Deze schedel toont op de rechterzijde van het voorhoofdsbeen een duidelijke afdruk van een kruis en ernaast boven de linker oogholte een Z vorm, hetgeen voor Ten Cate aanleiding was zich te verdiepen in eventuele ontstaansmogelijkheden en betekenissen van deze tekens.

De veronderstelling dat het kruis een afdruk zou zijn van een metaal plaatje, op het voorhoofd van de overledene gelegd bij de begrafenis, bleek niet steekhoudend na het maken van een röntgen-foto, waarbij juist de plaats van het kruis en de Z donkerder waren dan de omgeving, hetgeen wijst op ontkalking en zeker niet op metaalsporen.

Een volgende mogelijkheid was dat de twee gevonden tekens het oudchristelijke monogram "Christós Zooè" (Christus is het leven) zouden voorstellen. Hier brengt bovengenoemde auteur tegen in dat dergelijke voorstellen uitsluitend op de wanden der Romeinse catacomben gevonden zijn en dat de kruizen hier bestonden uit 2 elkaar snijdende lijnen.

De oplossing die tenslotte gegeven wordt is volgens Ten Cate als volgt: Als brandmerkstraf, gecombineerd met het teken Z, komt het kruis voor in een oude Castiliaanse wet van Koning Juan I, uitgegeven te Briviesca in 1378 als straf voor bigamie! Onder de Moren was het hebben van een tweede vrouw normaal geworden voor de Spanjaarden. Toen de christelijke kerk haar invloed terug won strafte ze deze dubbele huwelijken met het inbranden op het voorhoofd van een kruis tesamen met een "signum binomium", dat op de bigamie wees. Het Z - teken zou dan een oude Gotische twee voorstellen. De schedel behoorde waarschijnlijk aan een Castiliaanse bigamist, die later naar het noorden is gereisd. Deze oplossing blijft echter een hypothese.

De vraag hoe een gebrandmerkte in een kerk der aanzientlijken begraven kon worden wordt m.i. door hem nogal zwak beantwoord.

Hij zegt nl. dat bigamie in tijden van oorlog heel anders beoordeeld werd dan in vreedstijd waardoor het mogelijk zou zijn dat in de 16e eeuw, de tijd waarin de betreffende grafkamer gebouwd werd, een gebrandmerkte Spanjaard in een voorname Nederlandse kerk begraven werd.

Bovendien is het niet zeker dat de schedel afkomstig is van een in de 16e eeuw begraven persoon. Ouderdomsbepaling met behulp van de C₁₄ methode is niet goed mogelijk daar hiervoor minimaal 40 g stof nodig is, hetgeen de schedel onherstelbaar zou beschadigen.

Naast deze veronderstelling komen nog enkele andere hypothesen ter sprake, waarop hier niet nader wordt ingegaan.

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

- Aristotle Generation of animals. With an English Translation by A.L. Peck. The Loeb Classical Library, 1963.
W. Heinemann, London; Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Bernard, Claude (1865, 1957) An introduction to the study of experimental medicine.
Translated by Copley Greene (van de oorspronkelijke franse editie van (1865).
XXXII ± 226 + 16 pp. Dover Publ. New York.
– met voorwoord van I. Bernard Cohen.
- Bleich, A.R. (1960). The story of X - rays from Röntgen to isotopes.
XVI + 186 pp., ill. Dover Publ. New York.
- Hunter's Lectures of Anatomy (1972). . 299 pp. Elsevier Publishing Cy., Amsterdam -
London - New York.
– Fotomechanische herdruk van collegeverslag (manuscript), 1752.
- Schöffer, I. et al. (1973). Icones Leidenses. De portretverzameling van de Rijksuniversiteit te Leiden. 302 pp. Universitaire Pers, Leiden.
– Samengesteld in opdracht van de Stichting Historische Commissie voor de Leidse Universiteit.
- Jocelyn, H.D. and
Setchell, B.P. (ed.) (1972). Regnier de Graaf on the Human Reproductive Organs. An annotated Translation of Tractatus de virorum organo generacioni inservientibus (1668) and De Mulierum organo generacioni inservientibus Tractatus novus (1672). 222 pp., 27 pl. portret. (= J. of Reproduction and Fertility, Supplement no 17, December 1972). Blackwell Scientific Publ. Oxford - London - Edinburgh - Melbourne.
- Lesky, Erna und
Wandruszka, A.(ed.) (1973). Gerard van Swieten und seine Zeit. International Symposium veranstaltet von der Universität Wien . 8. - 10. Mai 1972. 194 pp., ill. Verlag Hermann Böhlau, Wien - Köln - Graz.
- Lindeboom, G.A. (1974). Boerhaave and Great Britain. Three Lectures on Boerhaave with particular reference to his relations with Great Britain. 75 pp., 16 ill. (analecta Boerhaaviana VII). E.J. Brill, Leiden.
- Lower, R. (1669, 1968). Tractatus de Corde item de Motu & Colore sanguinis et chyli in eum Transitu. Translated by K.J. Franklin. Dawsons, London. 220 + 10 pp., 7 tabellen.
– Bevat facsimile uitgave van het oorspronkelijke werk, verschenen bij Redmayne, London 1669. Serie: Early Science in Oxford, vol. 9.
- (1672, 1963). De Catarrhis. Reproduced in facsimile and for the first time translated from the original Latin. With a bibliographical analysis by R. Hunter and I. Macalpine. XXIV, 16 + 32 pp. Dawsons of Pall Mall, London.
- Metchnikoff, Elie (1893, 1968). Lectures on the comparative pathology of inflammation. Delivered at the Pasteur institute in 1891.
Translated from the French by F.A. Starling and E.H. Starling.
XXII + 224 pp., ill. Dover Publ., New York.
– Heruitgave van de Engelse vertaling van 1893. Toegevoegd is bibliographie van de werken van Metchnikoff.
- Rapaport, Felix (ed.) (1973). A second look of life. Transplantation and Dialysis Patients: Their own Stories. 91 pp. Grune & Stratton, New York - London.
- Simpson, Myrtle (1972). Simpson the obstetrician. A Biography. 304 pp., ill., portret. Victor Gollancz, London.

- Singer, Ch. (1956). The discovery of the circulation of the blood. 80 pp., ill. Dawson & Sons, London.
– Herdruk van 1922.
- (1957). A short history of anatomy from the Greeks to Harvey. XVI + 209 pp., Dover Publ. New York.
– Herdruk van 1925: The evolution of anatomy.
- (1958). From Magic to Science; Essays on the scientific twilight. XXXIV + 253 pp., ill. Dover Publ. New York.
– met een autobiografisch voorwoord. Bevat artikelen, voor het eerst gebundeld in 1928.
- Still, G.F. (1931,²1965). The History of Pediatrics. The Progress of the Study of Diseases of children up to the End of the XVIIIth century. 526 pp., ill., portrn. Dawsons of Pall Mall, London.
– Herdruk van editie 1931 (Oxford University Press).
- Wolterbeek, C.J. (1834). Dissertatio Medica inauguralis de Fluxu Menstruo. 72 pp. J. van Heteren, Amstelædami.
-
-
-

INHOUD

		pag.
Drs. D.J.B. Ringoir	Maatschappij tot Redding van Drenkelingen	63
P.H. Ringoir	Amsterdamse Chirurgijns	77
Dr. H.L. Houtzager	Eclampsie, en de gedachten hierover in de 17e eeuw	95
J.P.W. van der Veen	Het geslacht Baart de la Faille	99
D. de Hoog	Een merkwaardige schedel uit de St. Pieterskerk te Utecht	103
Aanwinsten Bibliotheek		105